

Т. Г. Боричевская

**ВЫТОКИ АЎСТРЫЙСКА-БЕЛАРУСКІХ
ЛІТАРАТУРНЫХ ПАРАЛЕЛЯЎ**

Пры параўнанні літаратурных з'яў розных культур кампаратывістыка, якая “ў вузкім сэнсе гэтага слова ўяўляе сабой вывучэнне ўплываў – уздзеянняў, рэакцый, узаемадзеянняў – у літаратурным сусвеце” (П. Брунэль, 1996), традыцыйна вылучае некалькі тыпаў літаратурных сувязяў і сыходжанняў:

“гісторыка-тыпалагічныя сыходжанні”, “кантактна-генетычныя сувязі”, “генетычныя сувязі на аснове культурнага ўзаемадзеяння” (Т. Л. Селитрина, 2009) і гэтак далей.

Але ў выпадку супастаўлення шляхоў аўстрыйскага і беларускага культурнага развіцця на сучасным этапе нельга казаць пра нейкі адзін тып падабенства: як свярджаюць амерыканскія навукоўцы, аўтары вядомай працы “Тэорыя літаратуры” (1978), “выбітныя па сваёй ролі мастацкія плыні Еўропы новага часу і асноўныя стылістычныя канцэпцыі, што заявілі аб сабе ў яе мастацтве (Адраджэнне, барока, класіцызм, рамантызм, рэалізм, сімвалізм), выходзяць далёка па-за межы нейкай адной літаратуры, хоць творы розных літаратур, якія адпавядаюць адной і той жа стылістычнай канцэпцыі, маюць істотныя нацыянальныя адрозненні” (Р. Уэллек, 1978).

Больш таго, даследчыкі падкрэсліваюць “відавочную неабгрунтаванасць падыходу да нацыянальных літаратур як да замкнёных утварэнняў” (Р. Уэллек, 1978). Ва ўмовах усеагульнай глабалізацыі з аднаго боку, і неад’емных унутраных кантактаў тэрытарыяльна даволі блізкіх народаў Беларусі і Аўстрыі з іншага, неабходна памятаць пра агульную пераемнасць культур, якая характарызуе працэс развіцця сучаснай сусветнай культуры.

Знакаміты расійскі літаратуразнаўца В. М. Жырмунскі лічыў: “Чым культура народа вышэйшая, тым больш інтэнсіўныя яго сувязі і ўзаемадзеянні з іншымі народамі” (Т. Л. Селитрина, 2009), а доўгая і складаная гісторыя дзяржаўнага і сацыяльна-культурнага развіцця Аўстрыі і Беларусі дае магчымасць вылучыць некалькі выразных паралеляў, што з’яўляюцца падставай параўноўваць творы сучаснай аўстрыйскай і беларускай літаратуры з пункту гледжання іх эксперыментальных аспектаў.

Перш за ўсё трэба ўгадаць геапалітычнае становішча абедзвюх краін: і Аўстрыя, і Беларусь заўсёды былі і застаюцца краінамі-пасрэдкамі паміж Усходам і Захадам, германскім і славянскім сусветамі, на іх тэрыторыі ва ўсе часы суіснавалі прадстаўнікі некалькіх этнасаў. Гэта зрабіла міжкультурны абмен неад’емнай часткай аўстрыйскай і беларускай культурнай сітуацыі і паўплывала на распаўсюджанне постмадэрнісцкага “цытатнага” светаўспрымання сучасных пісьменнікаў і драматургаў.

Прысутнасць моцных суседзяў (Германія, Расія, Польшча) і неабходнасць аператыўна прыстасоўвацца да палітычных змен абумовіла фарміраванне спецыфічных нацыянальных характараў беларусаў і аўстрыйцаў, якім уласцівыя наступныя сыходныя якасці: талерантнасць мыслення і, адначасова, рыгіднасць успрыняцця радыкальных новаўвядзенняў, імкненне да стабільнага існавання, ухваленне аўстрыйцамі “тэорыі крыві і глебы” і беларускі феномен “тутэйшасці”. У пэўным сэнсе, уся гісторыя Аўстрыі і Беларусі ўяўляе сабой вялікі эксперымент над грамадскай свядомасцю. З гэтым звязаная няўпэўненасць аўтараў у будучыні краіны і ўсяго чалавецтва, адлюстраваная ў авангардысцкіх і абсурдысцкіх тэндэнцыях.

Своеасаблівыя менталітэты беларусаў і аўстрыйцаў з уласцівымі ім талерантнасцю і генетычнай мультыкультурнай арыентацыяй перажывалі

вузлавья моманты свайго станаўлення падчас такіх радыкальных сацыяльных зломаў, як змена пануючай рэлігіі. Аўстрыя заўсёды знаходзілася пад уплывам Рыма, але ў XVI ст. большая частка насельніцтва перайшла ў пратэстантызм, ад якога давялося ізноў адмовіцца з прыходам да ўлады дома Габсбургаў. На Беларусі язычніцтву прыйшлося спачатку саступіць месца праваслаўю, потым прыйшлі ўніяцтва і каталіцызм: “Пераход у іншую веру пазбаўляў нацыянальную эліту дыскамфорту, непаўнавартасці ў суадносінах з элітай пануючай нацыі” (С. В. Кавалёў, 2008), у XX ст. пераважна панаваў атэізм, а напрыканцы XX ст. – рэлігійнае адраджэнне.

Абодва народы выпрацавалі здольнасць да больш шырокага, нават эклектычнага рэлігійнага і сацыяльнага светаўспрымання, і натуральна, што і ў Аўстрыі, і ў Беларусі заўсёды назіраўся значны ўплыў рэлігійнага аспекту як на агульную культурную і сацыяльную свядомасць грамадзян, так і на традыцыі нацыянальнай літаратуры. Добрым прыкладам з’яўляецца роля іезуцкага ордэна ў станаўленні беларускага прафесійнага тэатра (“школьны тэатр”) і функцыя барочных каталіцкіх містэрый і міраклёў у развіцці аўстрыйскага нацыянальнага тэатра.

Сёння і Беларусь, і Аўстрыя знаходзяцца пад уздзеяннем шматлікіх фактараў індустрыялізацыі і глабалізацыі. Таму ў творах беларускіх і аўстрыйскіх аўтараў шырока прадстаўленая тэма экалагічнай свядомасці, шчыльна звязаная з пытаннямі сучаснага этычнага імператыва. Гэта праблемы аховы навакольнага асяроддзя, радыяцыйнай пагрозы, старэння нацыі, рэпрадуктыўных праблем чалавецтва ў кантэксце яго захавання як біялагічнага віду.

Гісторыя беларускага і аўстрыйскага народаў непасрэдна звязаная з падзеямі Другой сусветнай вайны, наступствы якой працягваюць дамінаваць у грамадскай свядомасці ў выглядзе некалькіх значных калектыўных псіхалагічных феноменаў: “комплекс віны” і яго схаванае адмаўленне і самавіктымізацыя ў аўстрыйцаў, успаміны аб жахлівым мінулым і яго сучасная аперцэпцыя ў беларусаў. Адсюль – выразны антымілітарызм у творах аўтараў, якія належаць да розных літаратурных канцэпцый, і агульны гуманістычны пафас.

Надзвычай вострым нам падаецца таксама моўнае пытанне і звязаныя з ім цяжкасці нацыянальнай і літаратурнай самаідэнтыфікацыі беларускіх і аўстрыйскіх аўтараў, таму што “разважаць аб “нацыянальнай своеасаблівасці” ўдвая складана, калі неабходна вызначыць, ці з’яўляюцца нацыянальна адрознымі літаратуры, што ствараюцца на адной і той жа мове” (П. Брунэль, 1996).

Па сцвярджэнні беларускага літаратуразнаўцы і крытыка С. В. Кавалёва, рускамоўных пісьменнікаў Беларусі “адны даследчыкі ўпэўнена залічваюць да беларускай літаратуры, іншыя катэгарычна дыстансуюцца ад разгляду іх творчасці” (С. В. Кавалёў, 2013), а “ідылічны малюнак гарманічнага суіснавання і ўзаемабагчэння дзвюх плыняў <беларускамоўнай і рускамоўнай> айчыннай драматургіі далёкі ад рэальнага стану рэчаў” (С. В. Кавалёў, 2013).

Ні ў Беларусі, ні ў Аўстрыі мова не выступае як кансалідуючы фактар, наадварот, у гісторыі абедзвюх краін менавіта мова, побач з веравызнаннем, пэўны час выступала як фактар псеўдадэфінітыўны. Пры гэтым, на думку беларускай даследчыцы Ж. В. Некрашэвіч-Кароткай, менавіта “стратэгія, звязаная з культурным капіталам, які здольны набываць значэнне сімвалічнага <...> абумоўлівае творчасць шматлікіх беларускіх пісьменнікаў у незалежнасці ад эпохі, мовы, канфесіі (Ж. В. Некрашэвіч-Кароткая, 2014).

Што тычыцца адносінаў грамадства абедзвюх краін да сваіх культурных здабыткаў, то яны вельмі амбівалентныя: традыцыю адначасова паважаюць і адмаўляюць, яна адлюстроўвае самыя ганаровыя і самыя непрыемныя старонкі гісторыі народа. Пры гэтым класічныя тэорыя і практыка беларускай і аўстрыйскай літаратуры, безумоўна, з’яўляюцца той асновай, без якой немагчымы ніякі літаратурны эксперымент.